

Francesc Vicent Garcia, Rector de Vallfogona, *Poesia completa*, volum 1. *Sonets i dècimes*, a cura d'Albert Rossich, Barcelona, Barcino («Biblioteca Barcino», 16), 2023, 426 p., ISBN: 978-84-7226-919-4.

Més de mil versions de poemes tingudes en consideració per poder establir un corpus rigorós d'un centenar i mig de composicions; gairebé un centenar (97) de testimonis manuscrits i d'una seixantena (61) d'impresos; d'aquests, una pràctica seixantena de manuscrits (57) i una cinquantena llarga d'impresos (57) bandejats, per espuris o per *descripti*, és a dir, per tractar-se de còpies falsejades o anodines, que contaminen els textos o no aporten res a la seva constitució; quaranta manuscrits i quatre publicacions seleccionats per a l'edició del primer volum de poesia que recull sols els sonets (60) i les dècimes (31) de Francesc Vicent Garcia.

El lector m'haurà de disculpar aquesta entrada de cavall sicilià, però quatre dades valen més que mil paraules i poden justificar millor que mil arguments la quarantena d'anys que s'ha fet esperar l'edició objecte d'aquesta ressenya. I encara hi podríem afegir les enormes dificultats que ha hagut de representar la localització, tan diversa, d'aquests testimonis en pràcticament una vintena de ciutats i pobles: Barcelona, Boston, Cambridge (Massachussets), Girona, Igualada, Madrid, Montserrat, Nova York, Olot, Palma, París, Perpinyà, Quito, Ripoll, Roma, Sant Joan de les Abadesses, Tolosa, Vic i Vilanova i la Geltrú.

La justificació quedaria curta i esbiaixada, tanmateix, si no tinguéssim en compte l'importantíssim fet que des del 1984 —any en què Albert Rossich es va doctorar amb la tesi *Francesc Vicent Garcia: assaig d'edició crítica*, en cinc volums, a la Universitat Autònoma de Barcelona— el savi professor ha hagut de prioritzar, en la seva vida acadèmica, tant a través del magisteri com de la recerca, la construcció del discurs sobre la literatura de l'edat moderna, tot fixant els moviments que la caracteritzen, d'una banda, i fent-hi aportacions sobre aspectes concrets, de l'altra. Tot plegat, des del convenciment de la seva homologació amb les literatures europees del període.

Aquest mateix convenciment no podia esquivar la necessitat de poder disposar de l'edició crítica de la poesia de Francesc Vicent Garcia, considerat un dels més grans autors de l'època, una necessitat impel·lida també per l'esmentada homologació. El primer volum d'aquesta edició és el que ens acaba d'oferir el professor Rossich, amb els sonets i les dècimes del Rector de Vallfogona.

El llibre ofereix dues menes de contingut: els textos, pròpiament, de Garcia, i els estudis de Rossich. Sí: cal dir «els estudis», en plural, perquè la informació que ens hi dona es distribueix en una «Presentació» general de l'obra (p. 9-16) [I], una «Introducció» a Garcia i a la seva obra (p. 17-76) [II] i els davantals i les notes que acompanyen els textos del poeta [III], a més d'un apèndix sobre «L'establiment del text» [IV].

I. La presentació, amb un estil àgil i clar per tal d'encaixar dins «les característiques de la Biblioteca Barcino» (p. 15), explica el contingut de l'estudi introductor i amb la justificació molt ben enllaçada dins el discurs de cadascun dels seus apartats; expressa l'objectiu del llibre d'establir el corpus textual del Rector en el doble sentit d'autenticar l'autoria dels textos, coneguts i inèdits, i d'editar-los amb criteris rigorosos; i ofereix una síntesi en dues pàgines (p. 13-15) de la ingent feïnada que hi ha al darrere del llibre: la compilació dels testimonis i la seva col·lació, l'anàlisi dels inèdits i les falses atribucions, la selecció dels testimonis amb valor textual, l'elaboració d'un *stemma* quan ha estat possible, etc. En una tradició crítica com la nostra, marcadament historiogràfica, en què l'edició de textos no medievals s'ha vist relegada a un segon o tercer terme, cal fer pedagogia, sobretot en publicacions destinades a un públic no especialitzat, a fi que aquest conegui el llarg i àrid però alhora apassionant procés d'elaboració d'una edició d'aquesta mena, encara que s'hi puguin escolar tecnicismes difícils d'evitar (com aquí *recensio*, *stemma*, *descripti*, variants adiafores, etc.), que Rossich mira d'explicar en tot moment. I encara que aquesta voluntat d'abastar un públic més nombrós demani bandejar del llibre l'apartat crític de variants: decisió, no cal dir, que lamento com a *editor* —tot i que segurament no tant com la lamenta el mateix Rossich—, però comprensible des del punt de vista del *publisher*.

II. La «Introducció» ocupa una seixantena de pàgines (p. 17-76) i es desenvolupa en vuit epígrafs. El «Context històric i literari» exposa de forma envejablement sintètica les raons objectives per les quals avui podem «parlar de Garcia com un clàssic i no només com una baula que va mantenir la continuïtat de l'ús literari del català» (p. 23). Segueixen després sengles capítols sobre la biografia del Rector, concordant amb la recentment publicada per Querol (2023), i sobre la seva mitificació, que, tot reconeixent l'indiscutible caràcter «festiu i enginyós» (p. 29) del poeta i a través d'un breu resum del ressò de la seva obra, explica la suma de factors que van permetre, durant els segles posteriors, la seva mitificació, la condemna i les ulteriors reivindicacions fallides.

El quart epígraf situa «L'obra poètica» de l'autor dins el paradigma de l'«home del barroc», de la fascinació per «la confluència de contraris» i «el valor de la desidealització», de la visió pessimista reforçada per l'humor, amb la pretensió de desenganyar més que no pas de divertir i acaba (p. 39-40) amb una lúcida reflexió en què Rossich compara el Barroc i la nostra època de la postmodernitat, amb vista a mostrar com el passat del segle XVII pot ajudar-nos a entendre el món actual. El cinquè epígraf reconstrueix la tortuosa història de la «Transmissió de les obres», que es complica encara més, en el sisè, amb «Les falses atribucions» de textos al nostre poeta i de textos seus a d'altres, tot esgrimint els motius per atribuir-hi o rebutjar-ne l'autoria, amb indiscutibles arguments d'índole interna i externa al text (p. 53-63). L'últim epígraf dedicat a Garcia fa una sintètica descripció de «La llengua» a partir únicament dels seus pocs autògrafs —no literaris— conservats i de les publicacions fetes en vida: l'estudi de la fonètica, la morfologia, la sintaxi i el lèxic demostra que era un escriptor cultivat, que seguia les formes del seu català —l'occidental— i, el que probablement és més important i que Rossich i altres estudiosos de l'escola de Girona han maldat per fer entendre, que els castellanismes que empra no són barbarismes introduïts en la llengua catalana de l'època sinó que formen part de l'assumpció d'una poètica determinada, en un procés paral·lel al que explica els occitanismes dels poetes de la baixa edat mitjana o els italianismes dels poetes del renaixement, com ja va escriure Riquer fa molt de temps. Aquest estudi és fonamental per establir els criteris de fixació dels textos del poeta al dictat del seu *usus scribendi*, però el reduït corpus d'autògrafs i d'impresos «controlats» per Garcia cobreix sols parcialment el seu expedient lingüístic, de manera que tot allò que no queda tipificat ha de ser resolt pel criteri de l'editor.

Això és el que explica el darrer epígraf de la introducció, l'únic que no parla de Garcia sinó dels «Criteris d'edició i de regularització ortogràfica» dels seus textos, un epígraf el contingut del qual *a priori* hauria escaigut més disposar-lo dins l'apèndix en què s'explica l'establiment del text, però que ha estat encertadament disposat aquí perquè el lector sàpiga quins han estat els criteris generals de selecció del text base i quines han estat les intervencions —i les no intervencions— de l'editor a l'hora de passar-hi el sedàs de la normativa actual. Situar-lo a l'apèndix n'hauria relegat la lectura als pocs filòlegs que s'interessen per la crítica textual, mentre que dins la «Introducció» es facilita i s'afavoreix la lectura a un major públic. Rossich hi justifica l'opció per aplicar l'ortografia vigent en l'actualitat per la impossibilitat (a) de reconstruir l'ortografia de Garcia a partir d'hipòtesis perquè hauria resultat una fal·làcia, «un pastitx arcaïtzant» (p. 70); (b) de reproduir la dels manuscrits perquè és diversa i fins i tot contradictòria, com, tampoc, (c) de cenyir-se a la del text base perquè aquest no és el mateix en força poemes. Tot plegat, des de la convicció que l'ortografia no deixa de

ser una convenció arbitrària l'aplicació de la qual, si no afecta els constituents de la llengua de l'autor, aplanar la lectura i no traïx el rigor filològic.

III. Finalment, els altres paratextos de Rossich que acompanyen els poemes de Garcia són els davantals i les notes, que es presenten en una disposició pulcra i òptima: en l'edició dels sonets, els primers, en la pàgina de l'esquerra, acarats al text, i les segones, sota el text, al peu de la pàgina dreta (l'editor, a més, amb un generós i sacrificat exercici de síntesi i de selecció de la informació, ha aconseguit en ambdós casos de no traspassar el límit d'una pàgina, de manera que el lector sempre té davantal, sonet i notes a l'abast immediat); en l'edició de les dècimes, el davantal va després del títol de cada composició. També cal destacar que el davantal i les notes van amb sengles cossos de lletra més petits, per tal de mantenir el focus d'atenció sobre els textos del poeta alhora que poden encloure més informació: aquesta decisió, característica de la col·lecció, és una mostra també de la humilitat del filòleg-Rossich, que sap que ha de mirar de passar al màxim de desapercebut, i de l'estratagema de l'editor-Rossich, que busca de renunciar al mínim d'informació.

Aquests paratextos esdevenen una eina absolutament imprescindible per llegir els poemes de Garcia perquè proporcionen tota la informació necessària per fer-ne una interpretació ajustada al text: constitueixen exactament el que el gran romanista sicilià Alberto Varvaro anomenava, aprofitant un terme encunyat pel sociòleg Marcello Maneri, l'«enciclopèdia de coneixements» que han de compartir lector i autor per trobar-se en aquell espai comú de la literarietat del text, de la comprensió de la forma i el sentit. L'objectiu de cada davantal és oferir una paràfrasi sintètica que serveixi d'introducció al text, acompanyada, generalment, d'altres informacions necessàries per a un acostament complet, com ara la defensa de l'atribució de l'autoria a Garcia quan aquesta ha resultat problemàtica, el comentari de qüestions de la tradició textual especialment rellevants, la contextualització de personatges o fets reals a què fa referència el poema, les remissions a bibliografia complementària i la indicació de la primera impressió en què es va atribuir a Garcia o la seva condició d'inèdit. Les notes, entenimentadament abundants i modèlicament concises, segons el mateix Rossich «aclareixen les dificultats de comprensió i les al·lusions que no són òbvies o que presenten alguna particularitat» (p. 75), és a dir, que són sobretot: (a) aclariments lèxics, amb recurs a diccionaris que poden il·lustrar el sentit dels mots a l'època de Garcia com el *DCECH* o el d'*Autoridades* de la RAE (en aquest punt es podria discutir la necessitat d'anotar mots el significat dels quals es pot trobar al *DCVB*) o d'obres coetànies; (b) explicacions del sentit de passatges (p. 338, v. 91-100; 341, v. 29-34), al·lusions («*això meu: el penis*», p. 137) o metàfores («*badoquera: metàfora del sexe femení*», p. 137) especialment complexos; (c) identificació de referents amagats, literaris («*etern plor:*

Inf. IX: 44», p. 123), mitològics (p. 34I, v. 39-42), etc.; (d) reordenació d'hipèrbatons i anàstrofes (v. p. 209, v. 1-8); (e) puntualitzacions mètriques sobre la hipometria o la hipermetria d'algun vers (p. 183) o sobre el recompte sil·làbic, amb la indicació de llicències mètriques (p. III, 139, 143, 159, 193, 286...); (f) explicacions sobre el context polític (p. 335, v. 22), històric (el marquès d'Almazán, p. 247 i ss.) o cultural («roc: 'la torre del rei d'escacs'», p. 223), i un llarg etcètera de paradigmes que estalvio al lector sols perquè em cal reservar alguns paràgrafs al comentari de l'edició dels poemes.

iv. Quant a aquesta, l'«Apèndix. L'establiment del text» (p. 367-408) dona la informació necessària per entendre el procés d'elaboració d'aquesta edició crítica, des de la fase heurística, de compilació de testimonis, fins a la fase ecdòtica, de disposició del text i els aparats, passant per la fase analítica, d'examen i filiació dels testimonis, i la sintètica, de constitució del text i dels aparats. Així, el primer epígraf, inventaria «Els testimonis» (p. 368-384) i en fa una descripció prou detallada però alhora concentrada dels manuscrits i dels impresos: la conclusió a què arriba el lector en referència als manuscrits és que la seva variadíssima naturalesa (aplec de diversos autors, còpies de procedència diversa intercalades dins un mateix testimoni, exemplars manuscrits amb lletres de diferents amanuenses, còpies desmembrades, interferències de fonts impreses, etc.) fa impossible una filiació global d'aquests testimonis i l'elaboració, doncs, d'un *stemma* que la il·lustri gràficament. Quant als impresos, s'infereix que la transmissió va ser més senzilla, un cop eliminades les *editiones descriptae* derivades de la *princeps* de l'Acadèmia dels Desconfiats de 1703 i establertes les fonts del *Suplement* de la de Rubió i Grau de 1840, malgrat que les intervencions *ope ingenii* d'aquests dos editors dificultin el reconeixement de la font de què partien i, doncs, les seves lliçons no serveixen per a la fixació del text crític. Rossich justifica la tria del text base de cada poema —que, si bé parteix majoritàriament de l'edició de 1703, com ja he dit no és sempre el mateix, disposats en una nova ordenació temàtica (v. p. 35-36)— en l'epígraf «Procedència dels textos» (p. 388-408), que tanca el volum; aquestes justificacions, que es presenten aquí simplificades, es podran llegir en línia al web *Nise* (<www.nise.cat>), que ha de contenir, també, tot l'aparat de variants de l'edició, que seguirà el mateix aplicatiu web de l'edició crítica de Francesc Fontanella, la qual, tot i no exhaurir les possibilitats de la virtualitat (no permet llegir la transcripció de tots els testimonis ni veure'n les imatges digitalitzades), és una perfecta translació en línia del model tradicional d'edició crítica en paper.

Abans d'aquest epígraf, però, el lector es troba amb un dels més interessants des del punt de vista filològic: el que explica «El mètode» seguit per a la constitució del «seu» text, o, dit d'una altra manera, el que justifica les pròpies decisions ecdòtiques. Després d'una breu i clara exposició dels dos mètodes antagònics d'acabar-se amb

l'edició de textos que ens han pervinguts en diversos testimonis, el (neo)lachmannià i el bedierista, Rossich exposa els problemes amb què topava la del Rector de Vallfogona: inexistència de testimonis amb l'obra completa i, en els conservats, parcials, presència de contaminacions, d'esmenes dels copistes, de manuscrits que se serveixen de manuscrits i d'edicions, de versions diferents d'un text en un mateix manuscrit —prova que el copista va seguir models diversos— i, és clar, en testimonis diferents. La variació estava servida. Cal pensar que estem en una època en què el text, més que oferir variants, és variació, allò que Paul Zumthor va batejar el 1972 com a *mouvence* i que després Bernard Cerquiglini matisava com a *variance* el 1989 per referir-se als textos transmesos al marge de la tradició oral. Vistos els resultats de la col·lecció de tots els testimonis, la solució que proposa Rossich és partir de l'edició prínceps de 1703 com a testimoni base, perquè es revela com a *codex optimus*, «molt superior a qualsevol altre testimoni» tant «en la fidelitat als originals de Garcia» (aquí hauria calgut definir en quin sentit s'utilitza el terme *original*, atès que no hi autògrafs de les poesies del Rector) com «en l'exactitud de les atribucions» (p. 385-386), però eliminant-ne les *lectiones singulares* (les variants presents només en aquesta edició) perquè el sentit comú mena a pensar que es tractaria d'intervencions conscients o inconscients dels seus curadors. I, per als poemes no recollits el 1703, optar per la tria del millor testimoni tot fent-hi els canvis evidents a partir dels hàbits comuns practicats en la crítica textual (p. 388), segons els quals la lliçó més rara, la més coherent dins el context, la que respon a l'*usus scribendi* de l'autor o la més correcta respecte de la gramàtica, de la mètrica o del sentit, sol ser la més recomanable d'adoptar en el text crític.

Val a dir que tots els canvis que fa Rossich sobre el text base com el manteniment de lliçons probablement errònies però sense solució convincent estan perfectament justificades a l'epígraf «Procedència dels textos» i esperem que s'incorporin com a notes puntuals a l'edició crítica en línia.

Sense que això vagi en demèrit de les altres, no cal dir que la publicació d'aquest primer volum de l'obra completa de Francesc Vicent Garcia, impresa amb la pulcritud a què ens té avesats Barcino, esdevindrà la principal aportació a la commemoració de l'Any Rector i una de les més importants per a la divulgació i l'estudi del nostre barroc i dels nostres clàssics.

JOAN RAMON VENY-MESQUIDA
Càtedra Màrius Torres, Universitat de Lleida
joanramon.veny@udl.cat
ORCID 0000-0001-8815-8715